

ÎNSUȘI, ÎNSĂȘI ...

ARGUMENT. Revoluțiile (după unii, toate revoluțiile!) au darul de a distruge și-a răsturna totul, valori și nonvalori, aducând la suprafață, ca marile puhoie, mai mult gunoaie decât Nilul mălul roditor.

0. Limba, orice limbă naturală, definită ca *fenomen profund social-uman*, e afectată și ea. Se strică *echilibre* statuate decenii și secole la cote elevate de corectitudine, frumusețe și eleganță; ies la suprafață, mai mult sau mai puțin agresive, batalioane de inși/vorbitori/scriitori, cu învățătura, cu educația lor împuținată, care își impun propriile „standarde”, dominându-i pe ceilalți. În van iau atitudine cei îndrituiți s-o facă, mari învățați – printre care, la noi, am putea cita un ilustru nume de psiholingvist de talie nu doar națională, ci continentală, ba chiar mondială, Tatiana Slama-Cazacu –; în pofida valoroasei sale opere, unanim cunoscută și recunoscută, succesul său, ca și al multor altora, adevărați savanți în domeniu, se lasă așteptat.

Scăpați, după așa-zisa noastră revoluție din decembrie 1989, de orice fel de cenzură (autocenzura necunoscând-o!), toți acești puțin (sau deloc) culți vorbesc și chiar scriu abundent cum știu (mai mult: cum nu știu!), ofensând grav limba română. (Mulți) de jos și (prea mulți) până sus, „de la opincă până la vlădică” (vezi Hodiș 2011, *passim*), scapătă și încâlcesc *sistemele* curate și frumoase ale limbii în care ne-au crescut clasicii literaturii române.

Să amintim aici doar două dintre acestea, diamante ale limbii și gândirii geniale ale poporului român, diamante devenite „pietre de poticnire” (DB, s.v. *piatră de poticnire*) pentru prea mulți. E vorba despre *sistemele* morfosintactice *al articulării* și *al „întăririi”*, despre secundul tocmai propunându-ne a trata în cele ce urmează.

1. În cât privește primul dintre acestea – începând cu sărbătoritul nostru, prof. univ. dr. **G. G. Neamțu** (pentru prieteni: „**G. G.**”); a i se cerceta lista lucrărilor sale științifice de la începutul prezentului volum) – s-a scris mai mult (chiar și subsemnatul înnegrind câteva zeci de pagini!). Pronunțându-se despre acest sistem mulți alții, s-au putut „recolta” și unele opinii „defetiste” (a nu puținii români, chiar învățați „titrați literați” din domeniu), cum că acest sistem (AL, A, AI, ALE, ALOR, ...) e prea complicat, prea greoi, prea „neprietenos” și neproductiv; că mai mult „încurcă” decât „descurcă” și că – dacă tot nu putem *renunța* la el – ar trebui să-l *reducem* la forma lui cea mai... scurtă și mai simplă, la **A** (așa-numita „universalizare a lui **A**”!, despre care s-a scris, chiar mult, într-o vreme). Pe cine încurcă această „piatră scumpă”? Evident, pe cei cu școlarizarea superficială (și, cum spuneam: „împuținată”) sau deloc, pe cei cu diplome „șpăgite” de la Bac până sus de tot, la condamnabile, dar necondamnate doctorate... plagiate!

1.1. Deci, pentru unii ca aceștia, dacă, de pildă:

- *Steaua Polară A Nordului*;
- „*AI noștri tineri la Paris învață ...*”;
- *vorbim de-ALE noastre* etc.

sună corect, de ce:

- *stelele călăuzitoare *A navigatorilor*;
- **A noștri tineri...*;
- *vorbim de-*A noastre* etc.

n-ar suna „destul de corect”?!; „*mere ș-așa!*” e primul *idiotism* de limbă română pe care îl învață muncitorii străini care ajung să lucreze alături de ai noștri (evident, nu: *alături de *A noștri!*).

Dar – exemplificând cu „perle” din „domeniul lor de activitate”–, dacă *sutele* (de lei) *ALE pensiei* tale, intelectualule, „sună” corect, *miile/milioanele* (de €)**A lor* (furate din bugetul Țării!) de ce nu le-ar „sună” la fel? Ba chiar „mai corect”?! Și, dacă urcăm „scara” acestei „clase (zise) politice” sus-sus de tot, nici *miliardele*, *multele!*, **A „aleșilor”* (și **A „numiților”* în ’nalte funcții) **A noștri* nu „sună” (deloc) incorect”, după opinia unora ca aceștia.

Căci, apropiindu-ne de limbajul bisericesc, „sună” aproape biblic formularea: „*a unora ca aceștia*” a fost până mai acu’-acu’ (desigur, nu „*împărăția cerească*”, dar sigur *cea pământescă*, adică „săraca Țară bogată”!! „A fost !?” Dar de ce n-ar mai fi (ei) „din nou ce-au fost, ba (gând la gând cu voievodul Rareș!) chiar mai mult!?”¹.

Pentru mulți, printre care și mai sus-pomeniții, *gramatica* limbii pe care o vorbesc e o „inofensivă, cuminte, naivă și răbdătoare” inutilitate; n-au auzit în viața lor dictonul ginteii noastre latine, conform căruia „gramaticii i se supune chiar și împăratul!” (președinții de ce nu ? ne tentează să adăugăm!).

2. Și despre cel de-al doilea sistem sus-menționat s-au pronunțat mulți, s-a scris, dar constatăm cu regret că „piatra de poticnire” rămâne: „*eu *însăși...*” susține parlamentarul bărbat „de stat”, *ales fraudulos* în Parlamentul Țării; „*eu *însuși...*; *ea *însuși...*” pledează „bărbata avocată” (ajunsă prin șpagă) la bară sau magistrat *numit (tot ocult)* la vreo „înaltă curte”, ca să nu coborâm mai înspre „opincă”, unde „amărășteanul” n-a avut când să deprindă... emfaza vorbei... „întărite”.

2.1. Mi-aduc aminte (recunosc: cu satisfacție) de „batjocura” foarte fină cu care „o anumită parte a presei (libere)”² i-a „omagiat” pe semidoctii (se inventase chiar și termenul „sfertodoctii”), care populau primul parlament al Țării imediat după revoluție³. Și anume, unul dintre bunii noștri foști studenți la „Literale” clujene,

¹ Iertată fie-ne, dragi cititori, această veche „răfuială grămăticescă”, pe care o exprimăm când și unde putem; că, mai mult, deocamdată, nu putem face decât să ne „răzbunăm” luptând cu „armele” de care dispunem!

² Expresie aparținând președintelui de-atunci al Țării, exprimând „un anume sentiment” față de această „parte” de libertate a presei.

³ Se inventase și *contaminația „loviluție”* [< *lovi*(tură de stat) + (revo)luție], nu fără legătură cu aceleași „sentimente” ale aceluiași președinte; vezi *supra*, nota 3...!

devenit jurnalist de București (domnul Cornel Nistorescu – „felicități târzii, dar sincere, d-le Nistorescu!”) conducea vremelnicul periodic „Expres”. Într-unul din primele numere ale publicației, pe prima pagină, în centru, s-a încadrat „expres” (și cam funebru!, cu linii foarte groase și negre) titlul:

„PENTRU UZUL PARLAMENTARILOR”,

ferpar sub care – după ce i-a „bălăcărit” cu „perlele” de „întărire” în limba română, de care ei erau în stare – le-a recomandat detaliat și școlărește (la nivel de „ciclul doi”!):

- la masculin singular: *eu însUmi, tu însUți, el însUși; ...;*
- la feminin singular: *eu însĂmi, tu însĂți, ea însĂși; ...;*
- la masculin plural: *noi însIne, voi însIvă, ei ... etc.;*
- la feminin plural: *noi însEne..., voi ... etc. etc.*

A fost de răsul lumii!

2.2. Ca și-n cazul precedent (**1.–1.1.**), și despre acest sistem se pronunță, chiar și azi, unii – aceiași! –, presând și invocând „tendința de *simplificare a flexiunii* și folosire *invariabilă* a formelor de întărire: *ea însuși, tu însuși* etc.”, presiune condamnată și de cel mai înalt for științific al Țării, Academia Română, prin recenta ediție (a III-a) a *Gramaticii* sale (GALR 2005, p. 220 și urm.).

Cine se simte „încurcat” și de acest sistem „de întărire”? Desigur, cei cu școlari-zarea „împuținată”, cum spuneam, „întărită” doar cu șpăgi și „nevinovate doctorate... cumpărate de pe la noile oficine (universități) private” (dar, din păcate, și de stat!), printre care se vor regăsi mulți de teapa parlamentarilor pe care i-a făcut de răsul lumii – curajos și competent – clujeanul nostru, ajuns jurnalist pe „gârla Dâmboviței”, dl. Cornel Nistorescu. Cinste lui!

Acesta-i „argumentul” fundamental care ne-a decis să punem pe hârtie – ca omagiu adus sărbătoritului nostru – una din temele fierbinți, care l-au preocupat și pe sine însuși: fenomenul intitulat de noi laconic: **Însuși, însăși ...**

*

PREAMBUL

„*Mircea însuși[i]* mână ’n luptă vijelia ’ngrozitoare [...]” (**Eminescu, Satira III**)
(vezi Eminescu 1884, p. 259);

Însuși *Mircea* mână-n luptă vijelia ...;

Însuși *mână-n luptă* ...;

Țara însăși i-a-nfrânt pe turci la Rovine;

Însăși țara i-a-nfrânt pe turci ...;

Însăși i-a-nfrânt ...

Prin aceste „ramuri” din codrul mănos al limbii, dorim „să-nfrângem” (= să ne degrevăm de) zeci de pagini academice de gramatici și enciclopedii care dau *definiții, excepții* (și, frecvent, *excepții la excepții!*), care ne vorbesc despre *uzul* pronominal și adjectival, despre *clitice*, despre *trăsături semantice [+Uman]* și *[-Uman]*, despre

emfază, despre „întăriri” ca *adjectiv*⁴–„întăriri” ca *pronume* (NDUR, s.v. *întărire*, *întăriri*, p. 670/1) și despre multe-multe altele. Învățăture utile, desigur, spre care-l îndreptăm pe cititor să le parcurgă, ca, pe urmă, să vadă-n „ramurile” noastre esența reperelor pe care vrem îndeosebi să le urmărească în dezvoltările de mai jos:

– **adjectivul** în discuție „întărește” (= „determină”) orice substantiv „referent” cu indiferent ce „trăsături semantice” [\pm Uman], substantiv *regent* căruia i se *subordonează* prin *acord integral*, în cele trei categorii gramaticale *nominale* specifice: *gen*, *număr* și *caz*, căruia i se adaugă *acordul* specific *pronominal* și *verbal* în *număr* și *persoană*;

– **adjectivul** pronominal „de întărire” își alege cea mai „comodă” (contextual) poziție topică: *antepusă* sau *postpusă* regentului;

– **adjectivul** în discuție se atașează strâns *substantivului* referent/regent, respectiv „grupului nominal monolit” (vezi Hodiș 2011, p. 148, nota 101), format exclusiv dintr-un *singur substantiv* \pm *adjectiv(e)*;

– renunță la regent, devenind **pronume de întărire** de sine stătător, acolo unde contextul îl „ajută” să-și câștige independența, preluând asupra sa întreaga informație *noțional-semantică* și *gramaticală* a „referentului” substituit.

Dar „reperul” principal pe care dorim să-l urmărească cititorul în dezvoltările care urmează acesta este: depistarea, combaterea și îndreptarea „derapajelor” frecvente de la structura „clasică” a sistemului, fortificând, astfel, formele (alostructurile) „de întărire”, aflate astăzi în pericol de destrămare.

*

I. Să pornim de la **structura pronumelui/adjectivului de întărire**, adus la stadiul înalt de perfecțiune de mării noștri creatori de limbă curată românească, sistem ce *încapă bine-n* acest *tablou sinoptic*:

1	2	3	4	5	6	7	8
NR.	caz	radical/pivot	gen		persoană		
			m.	f.	I	II	III
SG.	N/A	îns-	-u-	-ă-	-mi	-ți	-și
	G/D			-e-			
PL.	N	îns-	–	–	-ne	-vă	*-le
	G D A	înș-	-i-				-și

⁴ Definiția dată aici este chiar ușor contradictorie: „**pronume de întărire**, pronume care *însoțește* [nu: *înlocuiește!*?] un substantiv sau un alt pronume marcând insistența asupra obiectului avut în vedere”.

1. Fie ca *pronume*, fie ca *adjectiv* de întărire; fie (ca adjectiv) *antepus*, sau *postpus* substantivului „întărit” (= „determinat”), respectarea tuturor acestor *trei componente* învederate în sinoptic produce acel sentiment de satisfacție față de frumusețea limbii, de înălțătoarea sa perfecțiune. Căci componentele structurii⁵ prezente în coloanele (1)–(8) ale tabloului nostru sinoptic exprimă categoriile gramaticale fundamentale: **numărul** (1), **cazul** (2), **genul**: masculin (4) și feminin (5), **persoana**: I (6), II (7) și III (8), cărora le acordăm statut de *morfeme* tuturor. Însuși pronumelui/nucleu **îns-/înș-** (coloana 3), pe care-l considerăm funcționând ca „pivot”/radical, pe care „clădim” complexul de elemente componente⁶.

Nerespectarea unuia sau a mai multor componente/morfeme, concretizând una sau mai multe coloane, conduce la „derapaj(e)”, ceea ce se va putea vedea cu (regretabilă) prisosință mai jos, pe parcursul întregului articol.

1.1. Schițăm, deocamdată, derapajele nerespectării componentelor, una câte una (primă, secundă, terță), vizând una sau mai multe din col.(oanele) sinopticii:

- componenta *primă* („radical”/col. 3): *mie *ÎNȘumi, nouă *ÎNSine, vouă *ÎNȘevă* etc.;
- componenta *secundă* („caz/gen/nr.”(col. 4 + 5): *mie *însImi, al meu *însĂmi, ție *însĂți* etc.;
- componenta *terță* (col. 6 + 7 + 8): (pe) *mine *însuTI, mie *însuSI, ție *înseMI* etc.

1.2. Vom putea întâlni, indiscutabil (și regretabil!), și situații în care vorbitorii pot ignora (încălca), nu doar una dintre componente, ci mai multe:

- „Corupții noștri trebuie să mediteze *asupra lor *ÎNSUși*”⁷ (corect: *asupra lor ÎNȘ-I -și*);
- „Noi, femeile, trebuie să ne gândim *la noi *ÎNȘISF*”⁸ (corect: *la noi ÎNS-E-NE*) etc.

2. Adjectivul de întărire pretinde și referentului/regentului său ceva: anume, *articularea hotărâtă*:

⁵ *Toate trei*, nu *două*, cum insistent menționează GALR, vol. I, p. 220–221: „În marcarea acestor opoziții sunt antrenate *ambele* componente din structura compusului [...]”. „Cele *două* elemente componente ale formei de întărire [...]” etc. Doar că, după opinia noastră, „*ambele* componente”, „cele *două* elemente componente” [...] sunt, realmente, *trei*. („*Bifurcarea* – ca-n cunoscuta glumă – e în *trei*!”). „Astfel, *primul* element *însu* marchează [...] flexiunea adjectivală [...]”, spune textul tratatului academic. Dar nu-i deloc așa, din moment ce „*primul* element” marchează, de fapt, *două realități* morfologice sau „componente” structurale distincte: *primul* e *pronumele* (numit de noi „radical”) *îns-/înș-* < pron. lat. *ipse, -a, -um* (geamănel lui *ipsus* > substantivul rom. *ins, înși*), prezent în coloana (3) a tabloului nostru sinoptic, în timp ce *al doilea* component e cel ce „marchează [într-adevăr] flexiunea adjectivală (-u, -a, -i, -e) [în realitate: -u-, -ă-, -i-, -e-], ceea ce „se vede” (bine) în coloanele 4 (masculin) și 5 (feminin) ale aceluiași tablou sinoptic. Astfel, „*al doilea* element component [după GALR], cliticul reflexiv din structură [...]” devine, în realitate, al treilea: vezi coloanele (6), (7) și (8) ale detaliatului tablou sinoptic de mai sus.

⁶ Marele gramatician român Valeria Guțu Romalo afirmă că radicalul unei structuri morfologice este, el însuși, *morfem*: chiar *morfemul pivot*, în jurul căruia „gravitează” toate celelalte.

⁷ Mai multe canale tv.

⁸ *Ibidem*.

poetUL însuși – însuși poetUL, Mircea însuși⁹ – însuși Mircea, Țara însăși – însăși Țara etc.

2.1. Vor fi, deci, inacceptabile gramatical sintagme cu referenți/regenți privați de articol hotărât:

**poet însuși – însuși *poet, *Țară însăși – însăși *Țară, *reprezentanți înșiși – înșiși *reprezentanți* (ai Țării) etc.

Vom fi în drept, prin urmare, a considera *abatere* – ușoară și fină abatere – textul jurnalistei (altfel, foarte exigentă!) Simona Popescu:

„România fiind țara controverselor, aproape nimeni nu se mai miră că *înșiși* **reprezentanți ai* opoziției au ajuns să se plângă de faptul că la noi nu mai există... opoziție” (Rolib, nr. 3720, p.1, col. 1, par. 1).

Abaterea constă în faptul că, aparent, referentul *reprezentanți* e privat de articolul său hotărât (-i). *Finețea* la care ne refeream vizează această „aparență” constatând faptul că, practic, articolul hotărât n-a „dispărut” pur și simplu, ci doar s-a „detașat” (*reprezentanți (a)i*) > *ai* devenind – cum magistral a demonstrat sărbătoritul nostru G. G. Neamțu în mai multe lucrări fundamentale ale sale – *pronume semiindependent*¹⁰.

Prin această detașare, jurnalista reduce sfera semantică a referentului de la *totalitate* (*reprezentanții* = „*toți reprezentanții*”), la *parte* („*unii/câțiva*” *reprezentanți ai* opoziției”), ceea ce atestă una dintre virtuțile excepționale ale fenomenului morfosintactic al articulării în limba română, virtute necunoscută celorlalte limbi române surori.

2.2. „Devierea” din următorul exemplu, datorat marelui Tudor Vianu va pretinde însă o mai laborioasă explicitare. Traducând magistral din *Capitalul* de Karl Marx definiția noțiunii de „artă (cu tendință)”, traducătorul scrie:

„Tendința trebuie să reiasă din **situație* și din **acțiune însăși* fără ca să fie scoasă în evidență în mod expres [...]” (Vianu 1962, p. 21–22).

În primul rând – dacă *însăși* s-ar raporta la referenții nearticulați (*situație, acțiune*), pe care îi succedă, aceștia ar trebui să apară cu articol hotărât (*situația însăși, acțiunea însăși*), ceea ce nu se-ntâmplă. În al doilea rând – subordonându-se *ambilor* presupuși referenți/regenți – atributul adjectival de întărire, ca orice atribut subordonat unui termen regent *multiplu*, ar trebui – spre a nu se repeta, căci repetiția fără *certă valoare artistică* e agramată! – să-și actualizeze forma de plural: *situația* și *acțiunea însăși* (vezi *supra*).

⁹ Referenții/regenți pronume, indiferent de persoană, caz, număr, gen, nu intră-n discuție aici, întrucât orice membru al clasei morfologice „pronume”, se prezumă (deci, aprioric) „locuitor” al unui substantiv articulat hotărât.

¹⁰ Ceea ce, părănd a fi cam același lucru, subsemnatului i s-a oferit prilejul a-l numi în câteva locuri – mai puțin fericit, poate – *articol/pronume*.

Contând însă pe simțul limbii, ireproșabil, al autorului/traducătorului Tudor Vianu, credem că-n acest text *însăși* (feminin singular) nu se subordonează presupusului regent multiplu, ci se referă – și-n concepția traducătorului se și subodonează! – (la) îndepărtatul(ui) în amonte *tendința*, textul păcătuind, astfel, doar prin topica... neinspirată:

Tendința însăși trebuie să reiasă din *situație* și din *acțiune*, fără să fie scoasă în evidență în mod expres...

Oricum, cerința (2.–2.2., *supra*) și cea următoare (3., *infra*) rămân valide. „Excepțiile, precum se știe, întăresc regula”.

3. Antepus sau postpus referentului/regentului său, adjectivul de întărire se atașează strâns *grupului nominal monolit* al acestui referent/regent al său, neadmițând ca intermediari decât pe unii dintre „componentii” (adjectivali ai) acestuia.

Exemplu comentat¹¹:

însăși istoria culturii > istoria *însăși* a culturii > istoria culturii *înseseși* > istoria recentă a *înseseși* culturii naționale > istoria recentă a culturii naționale *înseseși* etc.

3.1. Nu vor întruni cerințele gramaticalității variante ca:

- a) istoria **înseseși* culturii, respectiv:
- b) istoria **înseseși* a culturii,

întrucât în prima (a) *se încalcă o regulă*, cea a formării genitivului – care pretinde ca termenul regent (*istoria*) sau locuitorul său (articolul/pronume **a** (= „istoria”) să ocupe locul *i-mediat*¹² în fața sa: ori *istoria culturii*, ori *istoria însăși a culturii* –, iar în următoarea (b) *se încalcă două*: și regula acordului (*istoria* (nominativ) vs *înseseși* (genitiv)), și cea a alăturării fără intermediar: ...**a înseseși** culturii – corect; ... **înseseși a culturii* – incorect.

Și, evident, nici varianta:

- c) „...istoria culturii **însăși*”!

3.2. Într-un text ca:

„Un astfel de ‘plan de măsuri’ [...] poartă *semnătura însăși* a împăratului Franz Josef!” (Promemoria, 2009, nr. 1, p. 61, col. 4),

putem vedea recomandarea (3) și reversul (3.1): relația corectă gramatical: *semnătura însăși* vs incorectă: (semnătura) **însăși (a) împăratului*...

Celor ce – punând „accentul” pe *împăratului*, autoritatea supremă căreia s-ar „cădea” să-i revină „întărirea” (**însăși* – *împăratului* sau *împăratului* – **însăși*) – le vom putea răspunde că încalcă această regulă (3), întrucât **a** (= „semnătura”) este intermediatorul, care separă, desparte, „rupe” relația. Dar se rupe și acordul: *împă-*

¹¹ „[...] fenomene precum schimbarea de sens, pierderea unor cuvinte vechi, crearea și împrumutarea de cuvinte noi sînt strâns legate de *istoria culturii însăși*” (Petraș 2006, p. 32/10).

¹² Adică *ne-mediat*, *fără* niciun intermediar; mai pe larg, vezi Hodiș 2013.

ratului (masculin) – însăși (feminin). Numai schimbarea topicii, solidară cu reinstaurarea acordului, ar putea duce la schimbarea referentului/regentului:

semnătura însăși a împăratului > *semnătura împăratului însuși* > (înalta) semnătură a însuși împăratului.

II. N-o să trecem în revistă „fațetele” respectării tuturor compartimentelor înverdate în sinoptic, ci, așa cum afirmam mai sus, lăsăm cititorilor satisfacția contemplării acestora în gramatici.

Mult mai fascinante ne vor apărea „derapajele”, abaterile, falsurile, „virusările” – *agramatismele*, în ultimă instanță –, ce considerăm că trebuie combătute, spre a ne menține în linia întâi a „frontului devirusării limbii presei românești de pretutindeni” (cum glăsuiește Mircea Popa, prefațatorul volumului nostru din 2013), respectiv pe linia rubricilor permanente deschise mai recent în unele reviste de cultură¹³.

III. Le vom „ataca” într-o ordine *ad-hoc*, preferându-le – dintre sute de derapaje¹⁴ – pe cele mai pilduitoare, mai însemnate, sau semnăturile cele mai cunoscute de prin ziarele și revistele cele mai circulat/citite etc.

1. (Masculinul) **însUmi, *însUți, *însuUși*... în loc de: (feminin) *însĂmi, însĂți, însĂși* ...

Exemple:

a) „Am vorbit [eu, **Paula Iacob**,] de multe ori cu soția dumnealui, care este convinsă că [soțul său, Marin Ceaușescu] nu era omul care să-și ia zilele [...]. *Eu *însUmi*, de câte ori treceam pe lângă acea încăpere în care a fost găsit, trăiam un sentiment de rău” (L. Mihău, în Rolib, 2009, nr. 5834, p. 4, col. 2, par. 3);

b) „Subiectul investigațiilor sunt *eu *însUmi*, spune autoarea [...]” (Duncan 2014, p. 20, col. 2, par. 1)¹⁵ etc.

Eroarea este foarte răspândită. Ea constă într-o „ascendență” (în ordinea gramaticală) a masculinului asupra femininului, despre care se vorbea în trecut.

c) După o vizită în Japonia, prin anii cincizeci, marele jurist al Clujului (universitar și celebru orator) Aurelian Ionașcu, scrie un jurnal de călătorie, pe care îl încheie cu un proverb japonez în traducere și versificație – se pare – proprii:

„Cerul și pământul sunt flori
Cum sînt zeii și Buddha,

¹³ Vezi „Orașul”. Revistă de cultură urbană, Cluj-Napoca, IV, 2009 și urm.; „Revista română”. Revistă a românilor de pretutindeni, Iași, XVI, 2010 și urm.; „Familia română”. Revistă pentru solidaritatea românilor de pretutindeni, Baia Mare, XIV, 2013, nr. 4 (51) și urm.; „Viața Transilvaniei”, Cluj-Napoca, I,; „ASTRA năsăudeană”, Năsăud, I,; „Ecologistul BN”, Năsăud, I, ș.a.

¹⁴ Cu netăgăduită intenție, gândind la magistralul vers eminescian: „Dintre sute de catarge...”

¹⁵ Deocamdată, până la verificarea originalului poetei, eroarea gramaticală (ca să nu-i spunem „manipulare”!) aparține recenzorului.

Pe când sufletul acestor flori
Trăiește în **însUși inima omului*".

1.1. Mai mult ca sigur, în cugetul marelui jurist și orator clujean, *însUși* (masculin singular) își stabilea o anume *conivență* (termen juridic !) cu *omului* (masculin singular). Altfel spus, autorul gândea... „juridic”, nu gramatical, gândire pe care am întâlnit-o la mulți alții, chiar fiind oameni de înaltă cultură. Gramatical însă, nu poți să încalci *acordul*, care e lege în limba română: *însUși omul/omului însUși – însĂși inima (omului), inima însĂși (a omului); însEși inimii (omului), inimii însEși (a omului) etc.*

d) Cităm și un mare jurnalist, în persoana doamnei Ada Ștefan:

„Astfel, prin **însUși vocea* premierului, nu a fost anunțată declanșarea unei vânători împotriva politicianilor corupți [...], ci a fost doar prezentat un set de măsuri [...]" (Rolib, 2002, nr. 3876, p. 1, col. 2, par. 2).

1.2. Aceeași gândire, de astă-dată... „jurnalistică”, deloc gramaticală: *însuși* (masculin singular) se raportează, după intuiția noastră, la *premierului!* *Vocea* (feminin singular) – ignorată de distinsa jurnalistă – ar trebui să fie însă *referentul* și *regentul* lui **însUși* (> *însĂși*), altfel spus, *factorul* atât de plastic definit de *Noul Dicționar Enciclopedic...*: „de care depinde, gramatical, o subordonanță: *element regent*” (vezi NDUR, s.v. *regent*, -ți, *regentă*, -e). Împăcarea gândirii jurnalistice cu cea gramaticală o pot face, și aici, indiscutabil, *topica* și *acordul*:

*prin *însUși vocea premierului > prin vocea premierului însUși > prin vocea* (neangajantă **a**) *însUși premierului.*

Pentru că, altfel, alăturat *i-mediat* femininului singular *vocea*, adjectivul nostru de întărire (**însUși*) trebuie inexorabil să i se subordoneze prin accord în gen, număr și caz:

prin *însĂși vocea* premierului ... > (prin) *vocea însĂși* (a premierului) ...

2. Înregistrăm, acum, derapajul invers:

(femininul singular) **însĂși* ..., în loc de: *însUși, însIși, însEși* ...:

Sigur, și-n situația persoanelor I și II problema derapajelor se pune la fel:

*Eu *însĂmi ... /tu *însĂți ...*

afirmă/se adresează câte un membru al Camerei Deputaților colegului său din Senat, ambii parlamentari (bărbați „*de stat*”, adică)¹⁶; deocamdată însă, ne lipsesc exemplele „ilustre” la persoanele I și II.

2.1. La persoana a III-a însă, le avem din belșug.

Referindu-se la unul din celebrele volume *Omagii* aduse dictatorului din perioada tristei noastre „epoci de aur”, importanta revistă literară clujeană „Steaua” menționa că „el” (pronume atunci scris cu inițială majusculă, *El*, alături de cel al

¹⁶ Ghilimelele nu-s întâmplătoare.

Divinității !) „[a fost] ridicat la demnitatea supremă nu de vreo patalama trufașă, ci de *însĂși Poporul Său [!!] și istorie” („Steaua” XXIX, 1978, nr. 6 (373), p. 1).

Reviste și ziare de prestigiu ale românilor dinăuntru și din afara țării, precum sus-citata „Steaua”, „Făclia” din Cluj, „Foaia românească” din Giula (Gyula, Ungaria) etc. abundă în sintagme „derapante” de tipul: „*ÎnsĂși Poetul Îl omagiază... [pe același dictator]” (*ibidem*, XXX, 1979, nr. 4 (383)); *ÎnsĂși pionierii își aduc aportul lor [aceluași dictator, se-nțelege...]” (vezi „Făclia”, XXXIV, 1978, nr. 1979, p. 2, col. 3, par. 4)¹⁷ etc.

„Uneori era mai periculos *însĂși faptul de a fi mai pregătit din punct de vedere profesional [decât activistul de partid communist sau securistul]” („Foaia românească”, LVII, 2007, nr. 2, p. 3, col. 4, par. 1), declara recent Decanul *de facto*, dar și *de vârstă* al intelectualității românești din Ungaria, prof. univ. dr. Gheorghe Petrușan. Exact ca la noi!

2.2. O speță cu totul specială ne oferă filozoful și scriitorul Gabriel Liiceanu:

„[...] *organizarea și formularea* *însĂși a propozițiilor din această cărțuție fac din ea¹⁸ una din marile opere ermetice ale secolului XX [...]” (Liiceanu 2007, p. 69).

Specificul speței constă în faptul că – așa cum menționam (*supra*, I. 2.2.) – adjectivul *însĂși*, care, *logic*, se referă la ambii săi referenți articulați hotărât (*organizarea, formularea*) și, *gramatical*, le este subordonat ambilor – ar trebui să-și actualizeze forma de plural, solidar cu pronumele semidependent *a*, care, și el, îi *substituie* pe ambii:

Organizarea și formularea însEși ale propozițiilor din această cărțuție *fac* [sic] din ea una din *marile opere ale secolului XX*¹⁹.

IV. Putem proba toate componentele derapate, virusate, agramate cu multe mostre, care mai de care mai „celebre”, la oricare din coloanele tabloului nostru sinoptic. Dar cele care exprimă *cazul, genul și numărul* (pe care, cum am afirmat deja, le considerăm *morfeme*): *-u-*, *-i-*, *-ă-* și *-e-* (din coloanele 4 și 5) predomină.

Iar dintre acestea, aceea care dă cele mai multe și mai mari „dureri de cap” multor „telectualii”, dar și intelectuali, politicieni, scriitori, gazetari, filozofi, oameni de cultură (până la academicieni!) – spre a nu ne „pierde” prețiosul timp cu neîngrijita, cu așa-zisa „vorbărie a străzii” – este ignorarea formei de *feminin singular a* „cazului oblic” (*genitiv-dativ*: morfemul *-e-* al flexiunii interne (GALR 2005, vol.

¹⁷ Nu trebuie ignorate nici pleonasmul (două la număr într-un singur exemplu!), cele mai banalizate prin frecvență, în sintagmele: *a-și aduce aportul lor*”!

¹⁸ Este vorba de *Tractatus logico-philosophicus* al lui Wittgenstein.

¹⁹ Nu voi rămâne, sper, singurul care se miră cum *unul dintre marii noștri* scriitori și filozofi diminuează (prin *diminutivizarea* „încărcată” de *sens peiorativ*: *cărțuție!*) *una din marile opere ale secolului trecut*: oare, măreția unei opere scrise e în funcție de numărul de pagini?! Un mare profesor (etnic francez: H. Jacquier) al Universității din Cluj a scăpat „ca prin urechile acului” de la destituire pentru această „ofensă” adusă (pe merit!) cărțuției lui Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, o broșură/„o teorie” de doi bani, uitată azi de toată lumea.

I, p. 220): *a mea/mie însEmi* etc.), care, precum se știe, nu este identică cu aceea a „cazului drept” (**nominativ-acuzativ: -ă-**: *eu/mine însĂmi* etc.). Speță a adjectivului pronominal de întărire, fără identificarea și „devirusarea” (tratarea) căreia nu ne putem despărți de tema abordată, pe care o sintetizăm astfel:

**insĂmi* [dar chiar și: **insUmi*], **insĂți*, **insĂși* în loc de: *insEmi*, *insEți*, *insEși*²⁰.

Acest specimen de „derapaj” este vechi, dintr-o perioadă în care credem că sistemul era încă în formare, insuficient „forjat”.

1. Numai așa ne-am putea explica faptul că nici cea mai prestigioasă *editio princeps*²¹, patronată de mintea critică cea mai clarvăzătoare a vremii (Titu Maiorescu) a celui mai mare poet român (Eminescu 1884) n-a putut ocoli *agramatismul* din versul devenit reper:

„Și mi-s dragă *mie* **insUmi*, pentru că-i sunt dragă lui [...]” (Călin (File din poveste; *ibidem*, p. 207).

Neavând posibilitatea să cercetăm manuscrisul eminescian, nu știm dacă marele poet sau marele critic/editor a „brevetat” virusarea acestui vers. Nu știm când – de-a lungul deceniilor – simțul limbii editorilor succesivi ai Poetului a făcut pași spre corectitudine. Cert este însă că marele cercetător (toți – mari!!) și inegalabil editor al Poetului, Perpessicius (lat.: „[cel mai] răbdător, [mai] stăruitor, [mai] perseverant; obișnuit cu suferința” – pseudonimul ibrăileanului D. Panaitescu), a „îndreptat” doar pe jumătate eroarea în ediția sa biliofilă (Eminescu 1965, p. 68):

„Și mi-s dragă *mie* **insĂmi*, pentru că-i sunt dragă lui [...]”.

A fost un modest progres: derapajul *masculin* (**insUmi*) s-a „îndreptat” spre firescul *feminin* (**insĂmi*), dar n-a mai „ajuns” la *cazul oblic* al realei sale valori gramaticale: (*mie*) *insEmi!*

2. Precum se vede, progresul face pași mici și rari. În acest sens, adăugăm fără alte comentarii câteva mostre, menținându-ne la nivelul înalt al unor autori considerați *importanți*, aspect cu care vom chiar încheia, neîncercându-ne aici și acum tentația explorării exhaustive a temei abordate.

a) Marele om de cultură, **Ovidiu Drimba**, în a sa *Istorie a literaturii universale*, tratat de înalt prestigiu, afirmă că:

„Această examinare critică a **insĂși* noțiunii de ‘om’ o întreprinde Montaigne” (Drimba 1968, p. 248).

²⁰ Rădăcina acestei spețe se află în comportamentul flexiunii cazuale a subsantivului feminin singular, care – cu puține excepții – își formează *genitiv-dativul singular*, paradoxal, *de la plural*, căruia-i aplică articolul hotărât (-i) drept desinență: *casă* > *cas-e* > *cas-e-i*, *mamă* > *mam-e* > *mam-e-i*, *școală* > *școl-i* > *școl-i-i* etc. Aspect pe care-l găsim cititorii detaliat tratat în gramatici, motiv suficient pentru a nu-l aborda teoretic aici.

²¹ Eminescu 1984; cu o „prezentare” a ediției (de lux) datată (București, Decembrie 1883) și semnată de T. Maiorescu.

Este evident că *a însEși noțiunii* va fi în conformitate cu cerințele gramaticii românești moderne.

b) Marele filozof al Universității clujene, D. D. Roșca, în încheierea sintezei sale filozofice *Existența tragică* (variantea românească a tezei sale de doctorat de Sorbona), conchide propunând:

„[...] o atitudine eroică în fața existenței, o concepție care, în pofida structurii antagonice *a esenței *însĂși* a lumii, spune da! vieții” (Roșca 1995, p. 152).

Corect va fi, desigur: (...în pofida structurii antagonice) *a esenței însEși* (a lumii...).

c) Vom putea constata că, și-n afara frontierelor sale firești, limba română duce cu sine povara unor agramatisme, precum adjectivul nostru de întărire. Scriitorul de limbă română Dumitru Ichim (Ontario, Canada) ne-o dovedește într-una din cărțile sale recente:

„Nu-și mai credea nici *sieși *însĂși* c-ar fi a ei [...]” (*apud* „Vatra veche”, V, 2013, nr. 5 (53), p. 53, col. 1, par. 1).

Corect: ... *sieși înseși* ..., evident.

Punem aici punct derapajelor .

3. Dar ce sentiment înălțător de *frumusețe* și de *adevăr* te cuprinde atunci când constăți că speranța în progres persistă, prinde aripi; speranța, vorba ceea, moare ultima:

– „[...] vârsta *literaturii române însEși*” (scrie Mircea Zăciu în celebrul de-acum DSR, vol. II, p. 431);

– „[...] orizontul neclar *al iubirii însEși*” (notează Gabriel Liiceanu în jurnalul său) (Liiceanu 2007, p. 69);

– „El ne-a făcut [...] după modelul *Sfintei Treimi însEși*” (scrie „Creștinul azi”, 2010, nr. 1 (120), p. 5, col. 1, par. 2);

– „[...] împărtășirea *grației însEși* [...]” (traduce Vasile Sav din *Opera Omnia* a Sf. Augustin) etc. etc.

Căci, așa cum marele nostru I. L. Caragiale – posedând „simțul limbii” la cotele cele mai înalte – ne îmbogățește inima și cugetul: „*Nimic nu e mai frumos ca adevărul și mai adevărat ca frumosul*”²².

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

„Promemoria” = „Promemoria 1940–1045”. Revista românilor persecutați, refugiați, expulzați sau deportați din motive etnice, Cluj-Napoca, I, 2009.

DB = *Dicționar biblic*, vol. II. L–Z, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995.

²² „Vatra Noastră Românească”, VII, 2008, nr. 2 (18), p. 2/2.

- Drimba 1968 = Ovidiu Drimba, *Istoria literaturii universale*, vol. I, Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 248.
- DSR = Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români*, [vol. II.] M–Q, Editura Albatros, Bucureşti, 2001.
- Duncan 2013 = R. Duncan, [Recenzie la] Ana Blandiana, *Fals tratat de manipulare*”, Editura Humanitas, 2013, în „Vatra veche”, VI, 2014, nr. 4, p. 20.
- Eminescu 1884 = *Poesii* de Mihail Eminescu, Editura Librăriei Socecu & Comp., Bucuresti, 1884, (307 p.) (ediția Titu Maiorescu).
- Eminescu 1968 = [Mihai] Eminescu, *poezii*. Ediție îngrijită de Perpessicius. Cuvânt înainte de Mihai Beniuc. Ediția a III-a, Editura pentru literatură, 1965.
- GALR 2005, 2008 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, vol. II. *Enunțul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005; tiraj nou, revizuit, 2008.
- Hodiş 2011 = Viorel Hodiş, *Articole și studii*, vol. III, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2011.
- Hodiş 2011 = Viorel Hodiş, *Simțul limbii și „pluralizarea”(I), (II) și (III)*, în „Revista română”, XVII, 2011, nr. 4 (66) și urm.
- Hodiş 2013 = Viorel Hodiş, *Construcția genitivală în limba română*, în „Familia română”, XIV, 2013, nr. 4 (51), p. 143–146.
- Liiceanu 2007 = G. Liiceanu, *Ușa interzisă*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.
- NDULR = *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Editura „Litera Internațional”, Bucureşti, 2008.
- Petraş 2006 = Irina Petraş, *Feminitatea limbii române*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006.
- Rolib = „România liberă”, Bucureşti, I, 1948 și urm.
- Roşca 1995 = D. D. Roşca, *Existența tragică. Încercare de sinteză filozofică*. Ediție definitivă, Editura Didactică și Pedagogică, Bucureşti, 1995.
- Vianu 1962 = Tudor Vianu, *Dicționar de maxime comentat*, Editura Științifică, Bucureşti, 1962.

(Cluj-Napoca, octombrie 2014)

ÎNSUȘI ‘LUI-MÊME’, ÎNSĂȘI ‘ELLE-MÊME’ ... (Résumé)

Les révolutions renversent et mêlent des valeurs et des non-valeurs, cassant des systèmes et des équilibres préexistants, y compris dans le domaine de la langue. C’est ce qui arrive en roumain quand il s’agit du système de l’articulation et de celui pronominal (adjectival) de „renforcement”, surtout après les événements révolutionnaires du décembre 1989, en même temps avec la fin de toute forme de censure, quand tout le monde écrit (et s’exprime) en connaissance ou en toute méconnaissance de cause.

Les systèmes sont le résultat du perfectionnement séculaire de la langue par ses parlants cultivés. Mais ceux qui prédominent sont les gens moins cultivés (sinon incultes), imposant leurs bas standards à la langue, particulièrement dans le langage socio-politique et journalistique, devenant de faux „modèles” pour la plupart des parlants.

Le système pronominal/adjectival de „renforcement” en roumain a une structure rigoureuse, formée de la composante *primaire* (I): la base pronominale **îns-/îns-**, dérivée du pronom latin **ipse**, -**a**, -**um** („însuși, însăși; sine”), le jumeau du latin **ipsus**, qui a donné les noms roumains **îns**, **înși**. A ce **îns-/îns-**, qu’on prend pour **radical/pivot** de la structure, on attache comme composante *secondaire* (II): les morphèmes: **-u-**, **-ă-** (au masculin/féminin singulier), **-i-**, **-e-** (au masculin/féminin pluriel), mais aussi la troisième composante (III): les *clitiques* (les formes courtes/ nonaccentuées des pronoms réfléchis du **datif**): **-mi**, **-ți**, **-și** (au singulier) et **-ne**, **-vă**, **-și** (au pluriel). Nous considérons toutes ces composantes (y inclus le radical/pivot **îns-/îns-**) comme *des morphèmes de la structure morphologique* de ce pronom (adjectif) de „renforcement”.

On distingue dans cette structure les variantes ou les allostructures morphologiques suivantes:

- a) m. sg. (tous les cas): **îns – u – mi/-ți/-și**: *însuși, însuși, însuși*;
 b) m. pl. (tous les cas): **îns – i – ne/-vă/-și**: *însine, însivă, însiși*²³;
 c) f. sg. (les cas N/A): **îns – ă – mi/-ți/-și**: *însămi, însăși, însăși*;
 d) f. sg. (les cas G/D): **îns – e – mi/-ți/-și**: *însemi, înseși, înseși*;
 e) f. pl. (tous les cas): **îns – e – ne/-vă/-și**: *însene, însevă, înseși*²⁴.

Le respect vs non respect (la contamination) de ce système avec ses allostructures sont exemplifiés par l'auteur par des extraits éloquentes des œuvres de certains écrivains importants (poètes), critiques et historiens littéraires, philosophes, juristes, journalistes, etc. Ces exemples occupent une partie consistante de l'ouvrage. On met l'accent sur la „décontamination”, sur la correction des „dérappages” fréquents face au système, qui, affirme l'auteur, „se trouve aujourd'hui en danger de dissolution”. Fidèle à l'ensemble des valeurs *correction/ vérité et beauté*, l'auteur de l'article finit par le célèbre aphorisme de I. L. Caragiale: „Rien n'est plus beau que la vérité et plus vrai que le beau”.

Cuvinte-cheie: *însuși, însăși, sistem pronominal, limba română, contaminare, gramatică.*

Mots-clés: *lui-même, elle-même, système pronominal, langue roumaine, contamination, grammaticale*

Universitatea „Babeș-Bolyai”
 Facultatea de Litere
 Cluj-Napoca, str. Horea, 31
 viorel.hodis@yahoo.com

²³ Le genre neutre roumain – systématique comme on le sait – se rallie au masculin au singulier, respectivement au féminin au pluriel.

²⁴ L'allostructure **ÎNSELE* („contamination doublante du féminin pluriel IIIe personne: (ele/lor/pe ele) *ÎNSEȘI*, pas **ÎNSELE!*”) on la considère – contrairement à la *Grammaire* de l'Académie, qui l'accepte (v. *supra*) – comme corrompue, formée par le „clichage” de l'article défini (respectivement du clitique **-le** de l'accusatif): *feteLE, școlileLE, morfemeLE *înseLE ... eLE/pe eLE *înseLE* (au lieu de: *fetele înseȘI ... ele/pe ele înseȘI*). Sont correctes seulement celles qui entrent dans le **système des clitiques** venues des pronoms réfléchis (pas personnels!) formes courtes/ non accentuées seulement de **datif**: (mie, îmi) **-mi**, (ție, îți) **-ți**, (sieși/loruși, își) **-și**. Après ce qu'on sait, des pronoms réfléchis proprement dits on a seulement à la IIIe personne. Aux autres personnes fonctionnent comme réfléchis ceux *personnels* (de datif et accusatif) dans des conditions spéciales. „Dans la forme *înseLE* s'observe la présence du pronom personnel non accentué **-LE** au lieu du réfléchi. Ce remplacement [que nous appelons ‘contamination’, ‘dérappage’] s'explique par l'identité des pronoms personnels et réfléchis à la Ière [personnes! –n.n] et à la I^{ème} (*ne, vă*)” (*Gramatica Academiei*, vol. I, ediția a II-a, București, 1963, p. 154). „La pression du système”, qui assure le coefficient *standard* de *grammaticalité*, ne permet pas de déviations, contamination, corruptions. Même si l'usage les crée et les multiplie, celles-ci ne doivent pas être encouragées, mais, par contre, combattues, „décontaminées”, assainies.